

TÜRK HALK ANLATILARINDA GIDA KITLIĞI

FOOD FAMINE IN TURKISH FOLK NARRATIVES

Fatma Zehra ŞAHİN*

ÖZ: Halk bilgisi ürünleri toplumun inanç ve uygulamalarına, tarihsel süreçte yaşadığı olaylara, geçmiş ve gelecek tasarımlarına ilişkin bilgilerin yanı sıra, gündelik hayatın temel ihtiyaç ve durumlarına ilişkin bilgileri de yansıtır. Bu bağlamda yeme içme kültürüne ilişkin bilgiler de önemli bir alan oluşturmakta, gıdanın temini, işlenmesi, korunması ve tüketimi ile ilgili bilgiler olumlu/olumsuz yönleriyle kültürel bir birikim olarak tarihsel süreklilik içinde paylaşılan bir deneyimi ortaya koymaktadır. Tarih boyunca insanların temel ihtiyaçlarından biri olan gıdanın temininin farklı sebeplere bağlı olarak aksaması sonucu yaşanan sıkıntılar insanlara önemli tecrübeler kazandırmıştır. Kıtık olgusu da çeşitli görünüşleriyle ortak bir deneyimin yansımaları olarak halk bilgisi ürünlerinde gündelik hayatın yaşanan bir tecrübesi anlamında kendini göstermektedir. Halk anlatıları kıtlık olgusunu en iyi yansıtan metinlerdir. Söz konusu metinlerden konuyla ilgili elde edilecek bilgi ve bulgular, içinde yaşadığımız zamanın temel problemlerinden biri olan kıtlık sorununa daha ufuk açıcı çözümler üretmeye katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada destan, halk hikâyesi, masal, efsane ve fıkra gibi halk anlatıları incelenmiş ve kıtlıkla ilgili göstergeler tespit edilmiştir. Bu göstergelerden hareketle kıtlığa sebep olan faktörler iklim değişikliği, toprak verimsizliği, yabancı hayvanlar, savaş, insan tahribatı, göç, gıda israfı ve aşırı tüketim olarak belirlenmiştir. Kıtlığa karşı alınacak önlemler ise tüketimi sınırlandırma, üretim yapma, üretilen besini depolama ve göç etme olarak tespit edilmiştir. Neticede kıtlığa sebep olan etkenler ve kıtlığa karşı alınacak tedbirler ile ilgili göstergelerin insan tutum ve davranışlarını yönlendirme hedefli olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Türk halk anlatılarında kıtlığın ortaya çıkmasında ve ortadan kaldırılmasında belirleyici etkenin insan olduğu düşünülmüştür. Anlatılarda insanların çevreye yönelik tutum ve davranışlarını çevreci hareketlerle değiştirerek ve çevre adına sınırlandırarak doğayı sürdürülebilir kılabileceğimiz vurgulanmıştır. Böylelikle kıtlık gibi afetlerin yaşanmaması, hasbelkader yaşandığında ise kolaylıkla üstesinden gelenebilmesi tasarlanmış ve aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıtlık, Gıda Kıtlığı, Halk Bilgisi, Türk Halk Anlatıları, Kültür

ABSTRACT: Folklore products reflect information about the beliefs and practices of the society, the events experienced in the historical process, past and future designs, as well as information about the basic needs and situations of daily life. In this context, information on food and beverage culture constitutes an important area, and information on the supply, processing, protection and consumption of food reveals an experience shared in historical continuity as a cultural accumulation with its positive and negative aspects. Throughout history, people have gained important experiences as a result of the disruption of nutrition and food supply, which is one of the basic needs of people, due to different reasons. The phenomenon of famine also

* Arş. Gör. Dr.-Pamukkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Denizli- f.zehrabolat@gmail.com (Orcid: 0000-0001-5805-2696)

manifests itself in folklore products as a reflection of a common experience with its various appearances, in the sense of an experience of daily life. Folk narratives are the texts that best reflect the phenomenon of famine. The information and findings to be obtained from these texts on the subject will contribute to producing more seminal solutions to the problem of famine, which is one of the main problems of the time we live in. In this context, folk narratives were analyzed and indicators related to famine were identified. Based on these indicators, the factors causing famine are identified as climate change, soil inefficiency, wild animals, war, food waste, overconsumption and human destruction. Measures to be taken in case of famine were identified as limiting consumption, production, storage and migration. As a result, it was seen that the indicators related to the factors causing famine and the measures to be taken in case of famine were aimed at directing human attitudes and behaviors. Therefore, in Turkish folk narratives, human beings are thought to be the determining factor in the emergence and elimination of famine. In the narratives, it is fictionalized that we can make nature sustainable by turning human attitudes and behaviors in an environmentalist direction, changing them with environmentalist movements and limiting them for the environment. In this way, it is designed and conveyed that disasters such as famine do not occur, and when they do occur, they can be easily overcome.

Keywords: *Famine, Food Famine, Folklore, Turkish Folk Narratives, Culture*

Giriş

Günümüzde küreselleşmeyle birlikte dünya hızla gelişmekte ve gelişen dünyanın sorunları süratle değişmektedir. Tarihin başlangıcından günümüze kadar savaşlar, afetler, salgınlar gibi felaketlerle baş etmek zorunda kalan insanlar şimdilerde iklim değişikliğiyle uğraşmaktadır. İklim değişikliği bilhassa hava, su ve toprak kaynaklarını bozarak tarımı olumsuz etkilemekte ve insanları gıda kıtlığıyla tehdit etmektedir. Lakin gıda insan yaşamının devamlılığı için zorunludur. Dolayısıyla nüfusun ihtiyaç duyduğu kadar gıdanın sağlanması gerekir. Nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli gıda sağlanamaması durumunda gıda kıtlığı ortaya çıkar. İnsanlık tarihinde gıda kıtlığının yaşandığı zamanlara sıklıkla rastlanır. Fakat bu kıtlıklar bölgesel ve az sayıda insanı etkileyecek derecededir. Günümüzde ise hızlı nüfus artışı, tüm dünyanın birbiriyle etkileşime girdiği küreselleşme ve tabiat şartlarının bozulmasıyla birlikte kıtlığın boyutları ve etkileri tehlikeli olabilir. Başka bir deyişle farklı bölge ve zamanlarda ortaya çıkan bir kıtlık, günümüzde her ulustan insanı etkileyebilecek boyutlara erişebilir, bu da kıtlığın evrensel bir durum haline gelmesine yol açabilir. Dolayısıyla kıtlıkla karşılaşmamak için alınması gereken önlemleri ve kıtlık meydana geldiğinde nasıl mücadele edileceğini bilmek zaruridir. Bunun için günümüzün tüketim anlayışı üzerine kurulu yaşam felsefesinden ziyade sürdürülebilir bir dünya anlayışına sahip olmak gerekir. Bu sebeple tüketip yok etmekten ziyade sürdürülebilir olmayı öğreten kültürümüzü iyi tanımamız elzemdir. Kendi kültürümüzü ise halkın ortaklaşa yarattığı ve aktardığı halk bilgisi ürünlerinde buluruz. Çünkü bu ürünler ortak yaşantıda paylaşılan, katılımı zenginleşen ve bireyleri aynı zeminde buluşturan unsurlardır. Ürünlerin mesajları bireyselliğimize değil kültürümüze ilişkin unsurları içerir. Ürünlerin ardındaki tasarım, sayısız bilincin kabulüyle belirlenen

değerlerden, kodlardan ve derin anlamlardan oluşur (Arslan ve Köktürk, 1999: 27). Dolayısıyla halk bilgisi ürünleri yaşamın her alanına ilişkin tecrübeyi içeren dilsel ve davranışsal yaratmalardır. Tarım ve hayvancılıkla ilgili bilgiler de ortak zihinsel yapıya ilişkin göstergeler barındırmakta, toplumun deneyimlerine dayanan gıdanın üretimi, depolanması, saklanması ve tüketilmesi ile ilgili birikimler kolektif bilgiyi temsil etmektedir. Tarihsel süreçte tarım ve hayvancılıkla ilgili yaşanan olumlu ve olumsuz deneyimler halk bilgisi ürünlerinde kendini göstermektedir. Halk anlatıları da toplumun deneyimlerini dil yoluyla biçimlendiren halk bilgisi ürünleridir. Bu sebeple kıtlıkla ilgili durumlar da halk anlatılarında yer almakta ve davranış pratikleri olarak sunulmaktadır. Halk anlatılarında bulunan kıtlıkla ilgili deneyimler, günümüzün önemli problemlerinden olan kıtlığı önleme ve kıtlıkla mücadele etmede bir araç olarak kullanılabilir. Bu açıdan ortak deneyimler sonucu oluşan ve nesilden nesile aktarılan halk anlatıları zengin bir kaynaktır.

Çalışmada basılı kaynaklarda yer alan destan, halk hikâyesi, masal, efsane ve fıkra metinleri esas alınmıştır. Türk halk anlatıları sayıca çok olduğundan metinler taranırken belirli eserlerle sınırlandırılmıştır. Destanlar değerlendirilirken Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz'ın *İslamiyet Öncesi Türk Destanları* ile Bilgehan Atsız ve Kemal Üçüncü'nün *Başlangıcından Günümüze Türk Destanları* adlı eserleri dikkate alınmış ve 20 destan incelenmiştir. Halk hikâyeleri değerlendirilirken Saim Sakaoğlu ve diğer araştırmacıların birlikte hazırladığı *Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri*, Fikret Türkmen ve diğer araştırmacıların birlikte hazırladığı *Âşık Şevki Halıcı'dan, Âşık Mevlüt İhsanî'den ve Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyeleri* ve Timur Yılmaz'ın *Âşıklardan Halk Hikâyeleri* adlı çalışmaları göz önüne alınmış ve 91 halk hikâyesi analiz edilmiştir. Masallar değerlendirilirken Pertev Naili Boratav'ın *Zaman Zaman İçinde* ve *Az Gittik Uz Gittik*, Eflatun Cem Güney'in *Masallar*, Ali Berat Alptekin'in *Taşeli Masalları*, Umay Günay'ın *Elazığ Masalları* ve Mustafa Arslan'ın *Denizli Masalları* adlı eserleri göz önünde bulundurulmuş ve 313 masal tahlil edilmiştir. Efsaneler değerlendirilirken Saim Sakaoğlu'nun *101 Türk Efsanesi*, Bilge Seyidoğlu'nun *Erzurum Efsaneleri*, Mehmet Naci Önal'ın *Muğla Efsaneleri* ve İsmail Görkem'in *Elazığ Efsaneleri* adlı çalışmaları dikkate alınmış ve 497 efsane gözden geçirilmiştir. Fıkralar değerlendirilirken Erman Artun'un *Çukurova Halk Kültüründe Mizah*, İlhan Başgöz'ün *Geçmişten Günümüze Nasrettin Hoca* ve Dursun Yıldırım'ın *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları* adlı eserleri göz önünde tutulmuş ve 700 fıkra incelenmiştir. Taranan metinlerde kıtlığa ilişkin göstergeler tespit edilmiş, tespit edilen göstergeler ise kıtlığın sebepleri ve çözümleri şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu verilerden hareketle kıtlığa nelerin sebep olduğu, kıtlığa karşı alınan önlemler ve kıtlık durumunda nasıl mücadele edildiği belirlenmiştir. Böylelikle kıtlık karşıtı ideal davranış kalıpları tayin edilmiş ve çözüm yolu tasarımı olarak sunulmuştur.

1. Türklerde Kıtık Kavramı

Güncel Türkçe Sözlük'te kıtlık, "1. Kıt olma durumu, ihtiyaca yetmeyecek kadar azlık, az ve zor bulunma; 2. Kuraklık, savaş vb. nedenlerle ürünün yetişmemesi ve bundan doğan açlık; 3. Yiyecek maddelerinde görülen darlık" şeklinde tanımlanır (URL-1). Besinin çeşitli sebeplerle nüfusa yetmemesi olarak anlaşılan kıtlık, tarih boyunca farklı coğrafyalarda ve zamanlarda ortaya çıkar. Bu bağlamda M.Ö. 72 yılında aşırı kar yağışı ve düşman saldırıları sebebiyle Hunlar çok ağır bir kıtlık yaşamışlardır. Bu kıtlıkta, her on insandan üçü ölürken, her on hayvandan beşi telef olmuştur. Kıtlık M.Ö. 68'de tekrar baş gösterdiğinde ise her on kişiden altı veya yedisi, her on hayvandan da altı veya yedisi ölmüştür (Khazanov, 2015: 166). 584 yılında Göktürkler İşbara Kağan zamanında kıtlık ve kuraklık yaşamıştır. Bunun için İşbara Kağan, Çin ile bir savaşa girmekten çekinmiş, kendisi ve halk buna üzülmüş ve hep birlikte yüksek sesle ağlamışlardır (Ögel, 2000: 337). 840 yılında Uygur ilinde büyük bir kıtlık olmuş, ahali isyan etmiş, bilhassa Kırgızların isyanı yüzünden perişan olan Uygurlar ikiye bölünmüşlerdir (Banarlı, 1983: 28). Görüldüğü gibi kıtlık, insanlarla birlikte hayvanların ölümüne sebep olan, düşman karşısında ulusu zayıf düşüren, halkı isyana sürükleyerek devletin bölünmesine yol açan, insan ve devlet varlığını tehdit eden hayati bir olgudur.

Tarih boyunca muhtelif kıtlıklar yaşayan Türkler, kıtlığın olumsuz etkilerine maruz kalmışlar ve yaşadıkları olumsuz deneyimlerden yola çıkarak kıtlığı soyları ve devletleri için bir tehlike olarak görmüşlerdir. Kıtlık ihtimaline karşı duydukları kaygı inançlarına da yansımıştır. Bu bağlamda Eski Türk dinine bakıldığında kamların Tanrı ile münasebetlerine dair inanışlar mevcuttur. Kırgızların yılın muayyen bir gününde toplandıkları, içmeye ve raks etmeye başlayan kamların kendilerinden geçtiği, bu esnada ona istikbalde vuku bulacak hadiseler hakkında soru sordukları, onun da o yıl zarfında bolluk-kıtlık, yağmur-kuraklık, hastalık durumu hakkında haberler verdiği ve bunların doğru çıkacağına inanıldığı rivayet edilir (Turan, 2003: 73). Yine eski Türk inançlarına göre Türklerin büyük hükümdarlarının muayyen bir günü vardır ve kendisi için büyük bir ateş yakılır. Bu ateşe kurban sunulur ve dualar okunur. Bu ateşin üzerinden büyük alevler yükselir. Bu alev yeşilimsi renkte olursa bereketli yağmur ve iyi mahsul olacaktır; beyaz renkli alev görülürse kıtlık olacaktır; kırmızı renkte olursa savaş olacaktır, sarı olursa hastalık ve salgın olacaktır, siyah olursa hükümdarın ölümünü yahut uzak yolculuğunu gösterir (İnan, 1987: 489). Türkler dinî, manevi ve ruhani açılardan gelecekte ne olacağını bilmeye çalışmış, bu bilgi ise ekseriyetle yağmur, kuraklık, iyi mahsul, mahsulün bolluğu gibi kıtlık teması üzerinde yoğunlaşmıştır. Türklerin kıtlığı önemli saymalarının sebebi muhakkak ki soylarının devamı ve devletlerinin varlığı içindir. Dolayısıyla gelecekteki bir kıtlığı önceden bilmek istemenin sebebi temkinli davranmaktır. Aksi halde kıtlığın, dünyanın sonunu getiren büyük bir felaket olduğu düşünülür. Nitekim Altay Türkleri kıyamet kopunca yerin mahvolacağına, tohumun bozulacağına

inanır (Sakaoğlu ve Duymaz, 2017: 183). Türk inancında yaşam döngüsünü tehlikeye atan kıtlık, Tanrısal bir ceza olarak görülürken yaşam döngüsünü sürdürülebilir kılan bolluk ise Tanrısal bir ödül olarak kabul edilmiştir.

Kıtlık olgusu, Türklerin kolektif yaşantıları içinde tecrübe ettikleri durumlardan biridir. Kolektif düşünce kıtlıkla ilgili deneyimleri öncelikle din ve inanç formunda biçimlendirmiş, bununla birlikte anlatı formunda kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Bu yönüyle halk anlatıları da kolektif düşüncenin yarattığı kültürel formlardan biridir. Kültürel kodlardan oluşan bu metinlerde kıtlığa ilişkin bilgilere rastlamak mümkündür. Bu bağlamda Reşideddin'in *Oğuzname*'sinde kıtlığın bir savaş taktiği olarak kullanıldığına ilişkin örneklerle karşılaşılır. Metne göre Oğuz hırsız ve yol kesici bir memlekete gider. Buranın ahalisi askerlerin atlarını çalarlar, yolculara engel olurlar. Oğuz bir tarafında deniz bir tarafında sarp dağlar olan bu yerde ne yapılacağını Kara-sülük'e sorunca o da babasına danışır. Yuşu Hoca, vilayetin dört bir yanındaki ekili-dikili yerleri tamamen yağmalayıp harap etmelerini, harekâtı da şehrin çevresine yönlendirmelerini, böylece halkı aciz bırakmalarını tavsiye eder. Oğuz, Yuşu Hoca'nın söylediklerini yaparak yaz aylarından ilkbahara kadar orada kalır. Sekiz aylık kuşatmadan sonra Derbend halkı, çaresizlik ve perişanlık içinde Oğuz'a itaat ederler (Togan, 1982: 28) Yine *Oğuzname*'de savaş anında ortaya çıkan kıtlıkla nasıl baş edileceğine dair bir örneğe rastlanır. Buna göre orduda yaşlıca bir kadın hamile kalır ve bir oğlan çocuğu doğurur. Ancak yiyecek bir yaprak bile olmadığından aç kalır. Aç kaldığı için çocuğunun emeceği sütü yapamadığından çocuk da açlık çeker. İki üç gün kadar sonra tesadüfen bir sülünü avlayıp ağzında götüreren bir çakal görürler. Kadının kocası çakala bir sopa vurur, çakal sülünü ağzından bırakıp kaçır. Adam sülünü alıp pişirir ve sütü gelip çocuğu emzirsin diye kadına verir (Togan, 1982: 45). Savaş sırasında yaşanan kıtlığın avla aşıldığına dikkat çekilir. *Dede Korkut Kitabı*'nda ise kıtlık sadece açlık olarak değerlendirilmez, doğanın bir bütün olarak ihtiyaçları karşılayamaması durumu olarak görülür. Banu Çiçek'in Bamsı'ya kavuşmasıyla birlikte hüzünden coşkuya geçiş ve doğanın kıtlıktan bolluğa geçişi arasında benzerlik kurulur:

“Argap argap kara tagun yihılmışidi yüceldi ahır

Kanlı kanlu sularun soğılmış-idi çağladı ahır

Kaba ağacın kurumuş-idi kulun virdi ahır

Şahbaz atun karımış-idi kulun virdi ahır

Kızıl develerün karımış idi köşek virdi ahır

Ağ koyunun karımış-idi kuzı virdi ahır” (Ergin, 2009: 150).

Kıtlığın insan hayatı için oluşturduğu tehlikenin daha iyi anlaşılabilmesi için gıdanın önemi anlatılarda alegorik ifadelerle dile getirilir. Bu bağlamda *İyilikle Kötülük* adlı masalda insanın açlık durumunda nelerden vazgeçebileceği vurgulanır. Masala göre İyilik ile Kötülük bir yolculuğa çıkarlar. Yolculuk esnasında İyilik'in ekmeğini birlikte yerler.

İyilik'in ekmeği bitip, sıra Kötülük'ün ekmeğine gelince bir problem ortaya çıkar. Kötülük ekmeğini paylaşmak istemez ve İyilik'ten ekmeğin karşılığında bir gözünü ister. İyilik'in açlıktan takati iyice kesildiğinden ekmek karşılığında gözünün birini vermeye razı olur. Masalın devamında İyilik ile Kötülük yola devam ederler. Bir müddet sonra İyilik'in karnı tekrar acıkr ve Kötülük'ten ekmek ister. Kötülük ise ekmeğin karşılığında İyilik'in diğer gözünü ister. İyilik açlığına dayanamaz ve diğer gözünü de vermeye razı olur (Alptekin, 2002: 289). *Aç Kullarına Azık Yetiştirmektense Böyle Toptan Öldürmek Sana Daha Kolay Geliyor* adlı fıkrada ise kıtlık, Tanrı'nın elinde olan bir durum olarak değerlendirilir ve kıtlığı bitirmediği için Tanrı'ya sitem edilir. Fıkraya göre bir zamanlar büyük bir kıtlık olur. Halk açlıktan kırılırken bir de salgın hastalık başlar. İnsanlar sokaklarda düşüp ölür. Bunu gören Bektaşilerden biri Tanrı'yı suçlar. Tanrı'nın aç kullarına yiyecek vermektense toptan öldürmeyi tercih ettiğini düşünür (Yıldırım, 2016: 137). *Yedi Delik Taş* adlı efsanede de kıtlığın Tanrıdan geldiğine işaret edilir. Efsaneye göre bir zamanlar Ula'da büyük bir kıtlık olur. Bütün halk aç kalır. Bu sırada bir baba ile altı oğlu her şeyi yiyemedikleri için şikâyetçidirler. Bir gün halk, onların kilerinde yiyecek olduğunu öğrenir. Bunu duyan aile bütün yiyecekleri yanına alarak dağa kaçmaya başlarlar. Kaçarken de kendilerini bu duruma koyan Tanrı'ya küfrederek (Önal, 2003: 164). Türkler en eski inançlarından destanlara, halk hikâyelerinden masallara, efsanelerden fıkralara kadar din ve anlatı formlarında kıtlıkla ilgili deneyimlere yer verirler. Türklerin kıtlıkla ilgili deneyimleri, kültürel belleklerinde kodlanır ve bir değer olarak geçmişten geleceğe aktarılır. Dolayısıyla kıtlık sorunuyla karşı karşıya kalındığında geçmiş dönemlerin bilgi ve tecrübelerinden faydalanmak önemlidir. Bu açıdan halk anlatılarındaki kıtlıkla ilgili göstergeler tespit edilip kıtlığa yol açan unsurlar ile kıtlıkla mücadele yolları belirlenmiştir.

2. Halk Anlatılarında Gıda Kıtlığının Sebepleri

Halk anlatılarında kıtlığın çeşitli nedenleri tespit edilmiştir. Kıtlığın nedenlerine ilişkin örnekler sıralanırken metnin türünden ziyade örneğin teması dikkate alınmıştır.

2.1. İklim Değişikliği

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinde iklim değişikliği "Karşılaştırabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik" olarak tanımlanır. İklim sisteminde ortaya çıkan değişimler dünya coğrafyasını, iklim kuşaklarını, ekosistemleri, mevsimleri, ormanları, su kaynaklarını ve tarımsal üretim sistemlerini olumsuz etkiler. İklim değişikliğinin etkileri bunlarla sınırlı değildir. Dünyanın bazı bölgelerinde kasırga, kuvvetli yağış, sel, taşkın gibi meteorolojik afetlere sebep olurken, bazı bölgelerde ise uzun süreli ve şiddetli kuraklıklarla çölleşmeye neden olur (Türkeş vd., 2000: 13). Dolayısıyla iklim değişikliği sonucunda hava

koşullarında olağandışı değişimler meydana gelir, hava olaylarındaki değişimler ise tarımı olumsuz açıdan etkiler. Halk anlatılarında ani sağanak yağışların, yağmura bağlı su baskınlarının ve fırtına, hortum gibi sıra dışı hava olaylarının mahsule zarar verdiğine dikkat çekilir.

Örneğin *Ak Gün Kara Gün* adlı masalda yağışlardan ve rüzgârlardan dolayı tarlada ekili mahsuller ile hasat edilip ticaret için kervanlara yüklenen ürünler ziyan olur. Masala göre Allahverdioğlu'nun çobanı başına gelen felaketi anlatır. Bir gün bir kara bulut peyda olur ve bir anda yeşil ovayı sel alır. Ne ekilmiş kalır ne dikilmiş kalır. Koca sürüsünü de alıp götürür. Öte yandan kervanbaşı da başlarına gelen felaketi anlatır. Bir gün çölde bir kara yel eser. Ne baharat yüklü develer ne cevahir yüklü develer kalır. Hepsi toz tufan içinde kaybolup gider (Güney, 1992: 306). *Rıza Bey* hikâyesinde altıncı ay, yaylalar zamanı köyde tufan olur. Hemen arkasından köye büyük bir hortum iner. Köydeki evleri yıkar, insanların çoğu hayatını kaybeder. Hortumdan sonra sağ kalan köylülerin de hiçbir şeyi kalmaz (Yılmaz, 2011: 68). Hikâyede sel ve kasırganın ortaya çıktığı zaman haziran ayıdır, haziran ayında ise buğday hasadı yapılmaktadır. Köyde hasat zamanı yağın yoğun ve şiddetli bir yağmurun ardından fırtına çıkar ve tarım arazilerini viran eder. Felaketin ardından köylülerin elinde hiç mahsul kalmaz. *Sümmani ile Gülperi* hikâyesinde dolu yağışları tarım ürünlerini zayi eder. Hikâyeye göre Hasan Ağa, köyün zenginlerindedir. Birkaç sene dolu ekinini vurunca fakirleşir ve köyün çobanlığını yapmaya başlar (Türkmen ve Cemiloğlu, 2016: 133). Hikâyede dolu yağması halinde tarladaki mahsulün zarar gördüğü ve hasat edilemediği vurgulanır. *Kerem ile Ashı* hikâyesinde dolu yağışının meyve bahçelerine hasar verdiğine işaret edilir. Hikâyeye göre Keşiş, Erzincan'ın bağ bahçe yeri olduğunu, güzel meyveler yetiştiğini bilir ve bir bağ kiralamaya karar verir. Kiraladığı bu bağda meyve yetiştirip satmayı düşünür. Bu düşünceyle Akrep bağlarını kiralar. Bu bağın sahibi orada yaşamaz ve üç-beş yıllığına kiraya verir. Keşiş, bağa bakması için bir bağman arar. Kerem, Akrep bağlarına bağman olur. Keşiş, bağmana ne kadar ücret istediğini sorar. Bu sual üzerine bağman, bağa bakacağını, bağın verdiği mahsule göre ücretini alacağını söyler. İşin başında kesin bir ücret söyleyemeyeceğini anlatır. Misal meyve ağaçlarını dolu vurması halinde mahsulün olmayacağını, dolayısıyla bağmana para ödemenin güç olduğunu ifade eder (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 488). *Kabahat Tarlayı Sana Gösterende* adlı fıkrada dolu yağışının ekili arazilere zarar verdiğinin altı çizilir. Fıkra göre bir köyde yağmur duasına çıkarlar. Bektaşî tarlasını gösterir ve yağmur yağdır da iyice sulansın der. O akşam şiddetli bir yağmur ve dolu yağar. Bektaşî sabah tarlasını gezmeye gittiğinde dolunun tarlasındaki ekini mahvedip toprağa kattığını görür (Yıldırım, 2016: 128). *Ortaklık* adlı fıkrada da şiddetli dolunun meyveleri yaraladığı, tahrip olan meyvelerin ise selle birlikte sürüklendiği belirtilir. Fıkra göre büyük tarlası olan erenlerden biri bostan dikerken iyi mahsul alabilmek için dua eder. O sene karpuzları her biri on beş yirmi kiloluk olur. O akşam ceviz

büyükliğünde dolu yağar ve bütün karpuzları patlatır. Arkasından bir sel gelir ve tarlada hiçbir şey bırakmaz (Yıldırım, 2016: 138).

İklim değişikliğinin göstergelerinden ikincisi kuraklıktır. Kuraklık, tarımı olumsuz yönde etkileyen bir durumdur. *Yusuf ile Züleyha* hikâyesinde Mısır'a üç yıl bol bol yağmur yağar. Bu üç yılda topraklar bereketli olur, mahsul bol olur ve ambarlar dolar. Mısır'ın yedi sekiz senelik gıda ihtiyacı depolanır. Bu sırada Kenan ilinde ise kıtlık olur. Üç yıl boyunca yağmur yağmaz, mahsul yetişmediği gibi hurma ağaçları bile kurur, hayvanlar telef olur. Bütün halk dara düşer. Halk toplanır ve kıtlığa çare bulmaya çalışır. Mısır'a bir kervan göndermeyi ve oradan erzak satın almayı düşünürler. Öte yandan hikâyenin anlatıcısı, bir zaman Erzurum'a üç sene yağmur yağmadığını ve kıtlık yaşandığını söyler. Üç yılın sonunda yağmur yağınca kıtlık da biter (Sakaoğlu vd., 1999: 170-172).

2.2. Toprak Verimsizliği

Bir ülkenin yüzölçümü geniş olsa da tarım yapacak toprağın sınırlı olması söz konusu olabilir. Tarım arazilerinin kısıtlı olması ise üretilen ürün miktarını azaltarak gıda darlığına yol açabilir. Bu bağlamda *Şeyh Senan* hikâyesinde Eyyam Şah'ın memleketinde tarım yapacak toprak azdır. Bu sebeple mahsul az yetişir ve halka yetmez. Ayrıca hayvanların otlayacağı yerler de sınırlıdır. Memlekette arazinin ve toprağın az olması kıtlığa sebep olur. Kıtlık durumunda halk ayaklanır ve padişah'tan bu duruma bir çare bulmasını ister. Bu durum mecliste görüşülürken vezirlerden biri komşu memleketlerden arazi satın almayı önerir. En yakın komşuları Mürşit Şah'ın memleketidir. Bu memleketin toprağı verimli, nüfusu ise azdır. Dolayısıyla arazi satın almak için uygun bir yerdir. Bu fikirle Mürşit Şah'a bir mektup yazarlar. Fakat Mürşit Şah, toprak satmayı kabul etmez. Bunun üzerine iki memleket arasında savaş çıkar (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 732).

2.3. Yabani Hayvanlar

Halk anlatılarında tarım arazilerine zarar veren yabani hayvanlardan bahsedilir. Hayvanların verdikleri hasar kıtlığa sebep olacak büyüklükte olmasa da tarım arazilerindeki mahsulü ziyan etmeleri ve ürünün hasılatını etkilemeleri açısından önemlidir. Örneğin *Kirmanşah* hikâyesinde tarım arazilerine zarar veren bir canavardan bahsedilir. Hikâyeye göre Kirmanşah yol üzerinde korkunç topraklar görür. Topraklar simsiyah olmuş, üzerinde hiç bitki yoktur. Kirmanşah toprakların durumuna şaşırır ve niye böyle yandıklarını merak eder. O sırada karşısına Hızır çıkar ve toprakları, bitkileri yakanın bir ejderha olduğunu söyler. Hızır, Kirman'dan ejderhayı öldürmesini ister. Kirman, ejderhayı öldürür (Sakaoğlu vd., 1997: 88). Hikâyede tarım arazilerine hasar veren bir canavar tasarlanır. Bu canavarın öldürülmesiyle tehlike ortadan kaldırılır ve tarım arazileri güvence altına alınır. *Kumru ile Esmeni* hikâyesinde Esmeni, tarlalarına buğday eker. Ekin ektiği esnada karşısına Kumru çıkar. Kumru, Esmeni'nin kendisiyle birlikte köyüne dönmesini ister. Esmeni ise öküzlerini çoğalttığını ve daha yeni ekin ektiğini söyler. Bunun üzerine Kumru, tarlaya ektiği tohumları kurt kuş

devşirsin diye beddua eder (Türkmen vd., 2016: 54). Bu bedduadan hayvanların tarlaya ekilen mahsule zarar verebileceği ve böylelikle üretimi sekteye uğratabileceği anlaşılır. *Şeytanların Düğünü* adlı efsanede yaşlı bir adamın domuz yemesin diye ekine bekçilik yaptığı anlatılır (Önal, 2003: 233). *Domuz Avı* adlı fıkraya göre 1954 yılından önce Erdemli köyünde şimdiki gibi seralar ve narenciye bahçeleri yoktur. Köylüler tarlaları ekmekte yabancı domuzlar ise tahrip etmektedir. Yabancı domuzlarla mücadele için zamanın valisi domuz avı yapılmasını emreder. Av günü, köylüler tüfeklerini alırlar ve av yapılacak yörede toplanırlar (Artun, 2013, s. 155). *Boynu Uzun Boz Tanrı* fıkrasında Karatepe'nin karpuz bahçesine bir deve girer. Deve, bütün karpuzları yemeye, talan etmeye başlar. Karatepe'li, deveyi Tanrı sanar ve sesini çıkarmaz (Artun, 2013: 26). *Avşar ile Yörük* adlı fıkrada Avşar tarlasına ekin eker, ekin gelişip yetişir. Bu sırada Yörük'ün davarları Avşar'ın ekin tarlasına dağılır (Artun, 2013: 163). *Akdeniz'deki Öküzler* adlı efsanede Anamur'da bir çiftçinin bir çift öküzü vardır. Bu hayvanların ikisi de güçlü kuvvetlidir. Bu öküzler boş kaldıkları zamanlarda Kıbrıs'a yüzerek gider, su kenarındaki tarlaları yağmalar. Kıbrıslı tarla sahibi öküzlerden epey zarar görür. Bir gün öküzler denizde boğulur. O günden sonra Kıbrıslı çiftçi mısırlarından daha çok ürün almaya başlar (Sakaoğlu, 2012: 152).

İnsan yaşamının devamını sağlayan besinler sadece tahıllardan ibaret değildir. Tahılların yanı sıra hayvanlar da insanların beslenmesi için yiyecek sağlar. Et, süt, yumurta gibi hayvansal gıdalar, temel besin kaynağıdır. Bu bağlamda *Oğuz Kağan* destanında ormanda yaşayan büyük bir gergedan vardır. Bu gergedan halkın hayvan sürülerine saldırır ve atları yer, aynı zamanda insanlara da zarar verir. Bunun üzerine Oğuz Kağan, gergedanı öldürür (Ögel, 2014: 132). *İnsan Bir Güllük Bari Bırakır* adlı fıkrada Abdallardan biri büyümek için elli altmış kadar hindi yavrusu alır. Bir gün yavruların yanına gittiğinde yavruları bir gelinciğin boğarak öldürdüğünü görür (Artun, 2013: 101). *İte Kurşun Geçirmez Muskası* adlı fıkrada Yörüğün birisi hocaya gider ve davara kurt girmez muskası yazdırmak ister (Artun, 2013: 116). Yukarıdaki örneklerden hareketle ejderha, gergedan, kurt, kuş, domuz, gelincik gibi yabancı hayvanların tarım ürünlerine ve hayvan sürülerine zarar verdiği anlaşılır. Köylüler yabancı hayvanları avlayarak mahsullerini korumaya çalışır. Öte yandan öküz, deve, keçi gibi evcil hayvanların da tarım arazilerini yağmaladıkları görülür. Fakat evcil hayvanlarla ilgili alınan bir önleme rastlanmaz.

2.4. Savaş Hâli

İnsan kökenli kıtlıkların en belirgin sebeplerinden biri savaştır. Savaşan ülkelerde tarım arazilerinin zarar görmesi neticesinde yeterli düzeyde besin elde edilemez ve kıtlık meydana gelir. Örneğin *Alp Er Tunga* destanında İran ordusu ile Turan ordusu arasında büyük bir savaş olur. Bu savaş sırasında Zaloğlu Rüstem'in orduları bazen Turan'a girer ve Türk halkını yok etmeye çalışır. Halkın ekinlerini, bahçeleri yakıp yıkar, su kaynaklarını kuruturlar. Buna karşılık Alper Tunga mertçe savaşır, halka ve

ekinlere zarar vermez (Gökdağ ve Üçüncü, 2007: 43). *Maaday Kara* destanında da Kara Kula, Maaday Kara'nın memleketine saldırır ve memleketteki sap, kök, çalı, ağaç demeden her şeye zarar verir. Destanın devamında ise Kara Kula'nın esaretinden kurtulan halk, Kara Kula'ya duydukları öfke yüzünden çevreye zarar vermek isterler. Fakat Kögüdey Mergen toprakların bir suçu olmadığını söyleyerek halka engel olur (Gökdağ ve Üçüncü, 2007: 88-96). Savaş sırasında tarım arazilerine ve su kaynaklarına hasar verilerek halkın zor duruma düşürülmesi destanlarda bir savaş taktiği olarak kullanılır. Türklerle düşmanlar arasındaki savaş esnasında düşmanlar Türklerin tarım arazilerini ve su kaynaklarını harap ederler. Ancak Türkler gücü ele geçirdiklerinde dahi toprağı ve su kaynaklarını tahrip etmezler. *Öksüz Vezir* hikâyesinde tarım arazileri savaş sırasında tahrip olduğu için hasat edilemez. Hikâyeye göre Cengiz Han zamanında Bursa'da bir savaş olur. Bursa'nın şeftalileri meşhurdur. Bu savaş sırasında şeftali bahçeleri viran olur. Düşman bahçelere girer, yakıp yıkar. Sadece Mehmet Emin Bey'in bağına bir şey olmaz. Bir de o sene o bağ çok fazla ürün verir. Nerdeyse o sene bağ dünyayı doyurmaya yeter (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 611). Hikâyede savaş sırasında harap edilen bahçelerden mahsul elde edilememesi kıtlığı tetiklerken, bir bahçeden alışılmadık derecede ürün hasat edilmesi ise bolluğu ve bereketi sağlar. Bununla birlikte savaşın uzun sürmesi de üretimi engeller ve kıtlığa neden olur. Örneğin *Emrah ile Selvi* hikâyesinde savaşın yıllarca sürmesi, halkın üretim yapmasını engeller ve elindeki mevcut besin kaynaklarını tüketmesine sebep olur. Hikâyeye göre Şah Abbas Van Kalesini kuşatır fakat alamaz. Bunun üzerine askeri geri çeker ve beklemeye karar verir. Askeri bekletmek için ağaç dikilmesini emreder. Buna göre ordudaki her er birer fidan dikecek, asker diktiği fidan bâr verene kadar orada kalacaktır. Aradan bir sene geçer. İkinci senede ise kale halkı aç kalır. Aç kalan halk, kimin koyunu, kimin ambarı varsa alırlar ve millete dağıtırlar. Böylelikle ikinci sene de biter ve kıtlık üçüncü seneye devreder. Üçüncü senede idare edecek bir şey kalmayınca teslim olmaya karar verirler (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 316). *Rızık* adlı efsanede Korucuk Köyü'nde bir kadının ve çocuklarının seferberlik döneminde aç kaldığına dikkat çekilir (Seyidoğlu, 1985: 131). *Hıyarlık Düzü* adlı efsanede ise Sultan Murat'ın ordusu sefer sırasında erzak yetmediği için aç kalır. Bunun üzerine Sultan Murat, dağların eteğinde bulunan bir düzlükte sebze ve salatalık yetiştirerek ordunun ihtiyacını karşılar (Seyidoğlu, 1985: 162).

Savaşın, bir diğer olumsuz etkisi ise halkın arazilerini terk etmek zorunda kalmasıdır. Örneğin *Gülistan ile Süleyman* hikâyesinde Türk-Rus savaşı sırasında memleketlerini terk etmek zorunda kalan bir halkın evlerini, mallarını götüremedikleri anlatılır. Bununla birlikte halk tarım arazilerini ve koyun sürülerini de bırakırlar (Türkmen vd., 2017: 323). Savaş durumunda halkın yerleşim yerlerini terk etmesiyle tarım arazileri atıl duruma düşer ve üretim sekteye uğrar.

2.5. İnsan Tahribatı

İnsanların tarım alanlarında bilinçli ya da bilinçsiz uygulamaları kıtlığa neden olur. Bu eylemlerden ilki, tarım arazilerinin insan eliyle kasıtlı olarak tahrip edilmesidir. *Alpamış* destanında Baysarı halkın büyük bir kısmıyla birlikte Kalmukların ülkesine göç etmeye karar verir. Kalmukların ülkesine giderken yerleşik bir halkın hayat tarzından habersiz olan Baysarı ve halkı, Kalmukların ekili dikili arazilerinde hayvanlarını otlatırlar, ekinlerini talan edip, tarım alanlarını kullanılamaz hale getirirler. Bu hareketlerinden dolayı Kalmuklar tarafından yargılanırlar (Reichl, 2017: 175). Destanda, ekinen habersiz bir halkın mahsule verdiği zarardan bahsedilir. *Üç Elma* adlı masalda bir padişah çocuğu olmadığı için kederlenir. Vezirlerinden birinin tavsiyesiyle efkârını dağıtmak için bir bahçe yaptırır. Fakat bahçede umduğunu bulamayınca derdi daha da artar. Sıkıntıda olduğu bir gün yine bahçeye çıkar, bu defa da ferahlık duymayınca öfkelenir ve bahçeyi dağıtır. Bahçede çiçek, böcek, ağaç önüne ne gelirse kırıp geçirir. Bir gün karısı viran olmuş bahçeye gider ve çocuğu olmadığı için dert yanar. Ağaçlardan biri dile gelir ve eski hâli olsaydı bir elma vereceğini, o elmayla ne isterse gerçekleşeceğini söyler. Fakat artık o elmayı verecek dalı ve hâli kalmamıştır. Padişahın öfkelenip de her şeyi kırıp geçirdiği o gün ağacın da dalları kırılmış, yaprakları kuruyup dökülmüş, yeşili alı kalmamıştır. Ağaç, üstündeki filizleri koparıp dikilirse o filizlerin ağaç olacağını ve bir gün mutlaka murat elmasını vereceğini söyler. Padişahın karısı kuru ağacın üzerindeki filizi koparıp diker, filiz büyüüp fidan olur, fidan serpilip koskoca bir ağaç olur. Ağaç bir bahar çiçeklerle bezenip elma vermeye başlar (Güney, 1992: 113). Masalda kahramanın bahçeye verdiği zarardan dolayı mahsulün yetişmediği, fakat bahçeye bakım yapıldığında ağaçlardan mahsul elde edildiği görülür. Doğanın üretken ya da verimsiz durumda olması, insanların doğaya itina gösterip göstermemesine bağlıdır.

İnsanın tarım arazilerine verdiği tahribatın ikincisi ise yangın çıkarmaktır. Tarım arazilerinin yanması hem mevcut mahsule zarar verir hem de toprağın verimliliğini azaltır. Örneğin *Karakaya'nın Kara Lökü* adlı fıkrada ekin zamanı biçilen ekinler tarla içinde belli yerlere yığınlar hâlinde konur. Bu yığınlarda deveye yüklenerek harmanlara taşınır. Karakayalının birisi tarladaki yığınına devesine yükleyip harmana götürür. İçinde yeşil başakların olduğunu görür. Yeşil başakları ütmek için bir çalıyı ateşleyip yeşil başaklara doğru tutar. Bu sefer bütün yığın ateş alır ve yanar (Artun, 2013: 148).

2.6. Göç Etmek

İnsanların tarım arazilerinin olduğu köylerden göç etmeleri de kıtlığın sebeplerinden biridir. Örneğin *Bağdat Hanım ile Hafız* hikâyesinde Bağdat ile Hafız kavuşmadan ölürler. İki gencin muratlarını almadığını gören aileler o topraklardan göç ederler. Göç ederken de o memlekete beddua ederler. İki gencin muradına ermesine izin vermediği için ambarları, kuyuları boş kalsın derler. O toprakların kuyuları boş kalır ve harabeye

döner (Türkmen vd., 2017: 247). Hikâyenin başında verimli topraklar olarak bahsedilen Kalaça ile Albız köyleri, hikâyenin sonunda insanların göç ederek terk ettikleri, harabeye dönen yerler hâline gelir. Terk edilen yerleşim yerlerinde tarım yapılmamakta ve verimli topraklar zamanla harabeye dönmektedir. Bu bakımdan verimli toprakların olduğu, aktif biçimde tarım yapılan yerleşim yerlerinden göç etmek, ürün yetiştirmemenin ve bundan doğan ürün darlığının sebeplerinden biridir.

2.7. Gıda İsrafı

Güncel Türkçe Sözlük'te israf, "Gereksiz yere para, zaman, emek vb. harcama; savurganlık" şeklinde tanımlanır (URL-1). Boşuna veya gereğinden fazla tüketmek olarak anlaşılan israf, günümüzde bilhassa gıda ürünlerinin tüketiminde ortaya çıkmaktadır. TİSVA'nın raporuna göre Türkiye'de de yıllık ortalama 26 milyon ton gıda israf edilmekte, her üç ekmekten biri çöpe gitmektedir. Türkiye'nin yıllık gıda israfı ortalama 4 milyar Euro'ya denk gelmekte ve bu da ekonomiye büyük zarar vermektedir (URL-2). Gıda israfının devasa boyutlara ulaştığı günümüzde çeşitli kurumlar aracılığıyla gıda israfına dikkat çekilmekte ve israfın önüne geçmek için çeşitli kampanyalar yapılmaktadır. Bu bağlamda Türk kültürüne bakıldığında, Türklerin her daim gıdalarını korumaya yönelik bir anlayışa sahip oldukları ve bu anlayışı çeşitli ritüel ve uygulamalarla destekledikleri söylenebilir. Bilhassa atasözleri ve deyimlerle her daim israftan uzak durmayı öğütledikleri gibi geleneksel mutfak kültürüyle de bu anlayışı sürdürdükleri görülür. Mevsiminde fazla üretilen meyve ve sebzelerden reçel, komposto, salça, turşu gibi konserve hazırlamak, sebze ve meyveleri kurutarak saklamak ya da eti tuzlayarak, sucuk, pastırma şeklinde bozulmasını önlemek bilinen gıda saklama yöntemlerinin başında gelmektedir. Türk kültür evreninin bir parçasını oluşturan halk anlatılarında da besinin önemine dikkat çekilmiş ve israf yapılmamasına ilişkin düşünce iletilmiştir.

Ben Bir Yeşil Yaprak İdim adlı masalda padişahın kızı evleneceği erkeği sınamak için bir narın tanelerini düşürmeden yemesini bekler. İmtihana tabi tutulan adaylardan bir şehzade son taneyi yere düşürünce kırk sopa karşılığında padişahın kızını almaya hak kazanır (Boratav, 2009: 122). Burada nar yerken narın tanelerini yere düşürmemek davranışı, bir sınav olarak sunulur. Gıda israfı, meyvenin tanelerinin yere düşürülmemesi davranış kalıbında aktarılır. *Hamur Bebek* adlı masalda ise Hılı ile Dılı adlı bir karı koca vardır. Hılı ile Dılı Ramazan ayına hazırlık yaparlar. Hılı çalı çırpı toplar, Dılı da tandır yakıp ekmek yapar. Dılı bir miktar ekmek, çörek ve börek yaptıktan sonra çuvalın dibinde bir avuç un kalır. Kalan bir avuç unu, evinde yoğurt olmadığı için tarhana, yumurta olmadığı için de erişte yapamaz. Kalan bir avuç unun mutlaka değerlendirilmesi gerektiği masalda şöyle ifade edilir: "Kaldırıp atacak değil ya; "neylesem, ne etsem; ne pişirip yesem bu unla? Diye düşünürken aklına bir şey esmez mi!" (Güney, 1992: 82). Bu düşünceyle Dılı bir avuç unu yoğurup hamur yapar ve hamura bebek şeklini verip ocakta pişirir. Sonunda hamur bebek canlanır dile gelir ve

adının Çitçitil Bey olmasını ister. Böylece bir çocuk sahibi olamayan Hılı ile Dılı, evlerindeki az miktar unu israf etmedikleri için bebekle ödüllendirilirler. Bir başka masal *İncili Yorgan* da ise üç kardeş yolda giderken bir tarlaya rastlarlar. Tarlanın harman zamanının gelmiş olduğunu görürler: “Bu ekinler tırpan istiyor, emek istiyor ama kim bilir eli mi değmedi, gücü mü yetmedi adamın. Her ne ise, yüzüstü bırakıp gitmiş. Kurda kuşa yem olacağına, gelin üçümüz üç elden biçelim. Helal süt emmiş birinise, gelir emeklerimizi öder elbet” (Güney, 1992: 23). Bu düşünceyle üç kardeş, tarlanın bir başından girip öbür başından çıkarlar ve tüm tarlayı hasat ederler. Masalda kahramanların sahibini dahi tanımadıkları bir tarladaki buğdayların zayi olmasını önlemek için takındıkları tavır, gıda israfına karşı gösterilmesi gereken duyarlılığın bir işaretidir. *Yılanlı Dağı* adlı efsanede ise bir kervancının ekmeği taharet gereci olarak kullanması ve Tanrı tarafından cezalandırılarak taşla dönüşmesi anlatılır. Muğla’da ve diğer bölgelerde anlatılan benzer bir efsanede ise bir gelinin çocuğunun altını temizlemek için ekmeği kullanacağı sırada Tanrı tarafından bir mendil gönderilmesi fakat gelinin mendile kıyamayıp ekmeği kullanması böylece taş kesilmesi nakledilir (Önal, 2003: 165). Efsanede hem ekmeğe saygısızlık hem de mendil olmasına rağmen ekmeği kullanarak israf etmek cezalandırılır. Benzer şekilde *Kızıoğulları* adlı efsanede de yiyeceğe saygısızlık ve yiyecek israfı Tanrı tarafından cezalandırılır. Efsaneye göre bir sene bir ailenin mahsullerinin çok bereketli olduğu ve ambarlarının buğday ve arpayla dolup taşıdığı anlatılır. Mahsulü taşımakta güçlük çeken ailenin buğdayı arabaya yüklerken yere saçması ve buğdaya küfretmesi sonucu buğdayın azalmaya başladığı söylenir. Kalan buğdayı ise sel alıp götürür (Seyidoğlu, 1985: 130).

2.8. Aşırı Tüketim

Günümüzün en temel problemlerinden biri, hızlı nüfus artışı ve artan nüfus karşısında besin kaynaklarının yetersiz kalması neticesinde kıtlığın ortaya çıkmasıdır. Kıtlığın en önemli sebebi sözde nüfus-besin eşitsizliği gibi görünse de temelinde tüketim alışkanlıkları yatmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte had safhaya ulaşan tüketim ve “tüketiyorsam varım” ilkesini temel alan yaşam tarzı neticesinde kıtlık gittikçe yaklaşmaktadır. Kıtlığa sebep olan tüketim anlayışı, üretileni kullanmaktan öte üretileni sömürmektir. Sömürgeci tüketim de sadece üretilen nesne değil, bununla birlikte doğal kaynaklar da haşin bir şekilde harcanmaktadır. Dolayısıyla kıtlık gibi bir felaketle karşılaşmamak için tüketim karşıtı bir yaşam felsefesinin ilke edinilmesi elzem görünmektedir. Bu açıdan halk anlatılarına bakıldığında aşırı tüketimin eleştirildiği görülür.

Sevdakar hikâyesinde nenenin kızı çok masrafçı ve çok yiyici olarak tarif edilir. Bilhassa kızın aşırı yemek yemesi eleştirel bir dille ifade edilir. Kızın bir sofranın başına oturduğunda büyük çanaklarla yemek yediği ve yemeğin yanında iki adet çift somun ekmek tükettiği söylenir. Kızın böyle çok yemesi tenkit edilir (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 383). *Ayı Kulağı* adlı masalda oduncunun ayıdan bir çocuğu olur. Oduncu, ayıkulaklı bu çocuğu

alıp büyütür. Bir gün oduncu odunu fazla kırar ve bir kile yani yirmi beş kilo kadar buğday alıp öğütür ve evine getirir. Karısına ekmek yapmasını, kendisi dağda çalışırken Ayı Kulağı ile göndermesini ister. Kadın bir kile unun hepsini birden ekmek yapar. Masalda kadının bir kile unun hepsini birden ekmek yapması eskiliğine, kafasının bozuk olduğuna bağlanır. Masalın devamında kadın Ayı Kulağı'nı çağırır ve babasına ekmek götürmesini söyler. Yalnız kadın iki üç tane ekmek demediği için Ayı Kulağı bir kileden yapılmış ekmeklerin hepsini sofraya sarıp sırtına alır. Yolda yorulup acıkınca ekmek yemeye karar verir. Bir tane iki tane derken bir kile ekmeğin hepsini yer. Oduncu başka bir yoldan evine gelir ve karısına neden ekmek göndermediğini sorar. Bu sırada Ayı Kulağı gelir ve ekmeklerin hepsini yediğini söyler. Bir kile ekmeğin birden yendiğini öğrenen adam öfkelenip oğlunu devlete vermeye karar verir (Günay, 2011: 133). Masalda bir kile undan ekmek yapılması ve ekmeklerin hepsinin bir anda tüketilmesi şaşkınlık uyandırıcı ve öfke verici bir davranış olarak yansıtılır. Bununla birlikte kadının bir kile unun tamamını kullanması kafasında sorun olduğunun göstergesi olarak ima edilirken, çocuğun bir kile undan yapılmış ekmeğin hepsini yemesi de çocukta bir problem olduğunun işareti olarak anlatılır. Neticede masal aşırı tüketimi bir mesele olarak görür ve olay örgüsünü buna göre kurgular. *Obur Bektaş*i adlı fıkrada Kayseri'deki askeri misafirhaneye bir derviş gelir. Bir müddet sonra askerler, dervişin gitmesini isterler. Dervişin ne kadar yerse yesin karnının doymadığını söylemesinden şikâyet ederler. Öyle ki doysun diye önüne bir karavana yemek koyarlar. Derviş hepsini yer fakat yine memnun olmaz (Yıldırım, 2016: 148). Yukarıdaki örneklerde aşırı tüketim olumsuz bir davranış olarak aktarılır.

Aşırı tüketim gıda israfına sebep olurken aynı zamanda insan sağlığını da tehlikeye atan bir durumdur. Örneğin *Babanız Ulema mıydı Acaba* adlı fıkrada Kadirli Abdalları, Çiçekli Deresi'ne yaylaya giderler. Eylül ayında dönerken bir köye uğrarlar. Köyde şeftali bahçesi vardır. Bahçe sahibi, Abdallara şeftali yiyin der. Abdalın biri, şeftali yiye yiye çatlar, ölür (Artun, 2013: 92). Anlatılar, doğanın sömürülmesine dayalı bir tüketim anlayışına sahip olan kahramanı bazen eleştirerek, bazen evden uzaklaştırarak, bazen de ölümlerle cezalandırarak israfı kaçınılması gereken bir davranış olarak gösterir.

3. Halk Anlatılarında Gıda Kıtlığına Karşı Önlemler

Kıtlıkla karşı karşıya kalmamak ya da kalındığında mücadele edebilmek için alınan bir dizi davranış ve uygulamalar söz konusudur. Söz konusu kıtlığı önlemeye yönelik davranış ve uygulamalar, mevcut besin kaynaklarını korumaya yöneliktir.

3.1. Tüketim Karşıtlığı

Türklerin geleneksel dünya görüşleri kanaat etme üzerine kuruludur. Kanaat *Güncel Türkçe Sözlük*'te, "Elindekinden hoşnut olma durumu, yeter bulma, fazlasını istememe; yetinme" olarak tanımlanır (URL-1). *Kutadgu Bilig*'de yetinmenin gerekliliği şöyle dile getirilir: "Gözü tok insan, fakir olsa

dahi zengin sayılır; insan sebat ederse her işte başarılı olur (2612) Gözü tok insan ne der, dinle; gözü tok insan en zengin insandır (2614) Açgözlülük kimi fakir yapmışsa, bu dünya onu ne kadar doyursa, yine zenginleşemez (2615).” Türklerde ihtiyatlı kullanmanın hâkim bir yaşam felsefesi olduğu söylenebilir. Günümüzde tüketim toplumlarının dayattığı aşırı tüketim isteği, gösterişçi tüketim alışkanlıkları, bireylerin tüketim değerlerindeki değişimler, üretici firmaların tüketimi teşvik eden reklam politikaları, moda gibi faktörlerin etkisiyle yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmakta ve insanlar yeni ürünlere sahip olmanın mutluluk için şart olduğu düşüncesiyle mal ve hizmet satın almaktadır. Böylece kaynaklar gösteriş tüketimi nedeniyle ziyan edilmektedir (URL-3). Oysa tarihin en eski zamanlarından beri ihtiyacı kadar tüketmeyi ilke edinen Türkler, bu dünya görüşünü anlatılara da yansıtılmışlardır.

Ben Bir Yeşil Yaprak İdim adlı masalda tüketim miktarına dikkat çekilir. Masala göre kahramanlar bir avuç pirinç ile çorba, bir parça kumaş ile takke yapıp bunlara kanaat ederler (Boratav, 2009: 125). Masalda kahramanların azla yetindikleri, fazlasını istemedikleri görülür. İnsanın ihtiyacı kadarını tüketmesi ve ihtiyacından fazlasına tamah etmemesi gerektiği düşüncesi iletilir. Azla yetinme olarak kabul gören bu dünya görüşüne başka masalarda da rastlanır. *Nartanesi* adlı masalda padişah, Perili Ana’ya “dile benden ne dilersen” diye sorar. Bu soru üzerine Perili Ana bu söze dudak bükerek, bir lokma bir hırka bana yeter de artar bile diyerek bir eksiğinin olmadığını söyler (Güney, 1992: 151). Bir lokma bir hırka, kanaatkâr yaşam felsefesinin göstergesidir. Günümüzde moda bir akım hâline gelen minimalizmin Türklerde daimi bir yaşam öğretisi olarak aktarıldığı söylenebilir. Bu öğretinin ilkelerine Türklerin anlatılarında, ritüellerinde, inanç ve uygulamalarında sıklıkla rastlanır. *Üşengeç* adlı masalda Üşengeç’in karşısına bir yılan çıkar ve başı ne zaman sıkışırsa “Allah’ın emri üzerine, Boz-Yılanın kavli üzre” diyerek isteğini söylemesini ister. Aradan biraz zaman geçtikten sonra Üşengeç’in karnı acıkır ve “Allah’ın emri üzerine, Boz-Yılanın kavli üzre” diyerek bir çorba ister. O an önüne bir tas çorba gelir (Boratav, 1969: 180) Masalda kahraman dilediğini isteme kudretine sahipken acıktığında sadece bir tas çorba istemesi, ihtiyaca yönelik tüketimin bir göstergesidir. Nitekim günümüzün aşırı tüketime sevk eden yeme-içme kültürüne karşılık, anlatılarda azla yetinme kültürünün hâkim olduğu görülür. *Tık Sopam* adlı masalda Arap, Keloğlan’a bir kutu verir. Keloğlan, açıl kutum deyince kutu açılır içinden türlü yemekler çıkar. Keloğlan annesiyle birlikte oturup yemekleri yiyip içerler. Yemekler bitince kapan kutum der ve kutu kapanır. Kutuyu rafa koyar (Boratav, 1969: 251). Kutudan kahramanın yiyeceği kadar yemek çıkması, yemeklerin bitmesi ve israf olmaması, kahramanın karnı doyunca kutuyu kapatması ve fazlasını istememesi, aşırı tüketim karşıtlığının göstergeleridir.

3.2. Üretim

Türklerde üretim tarımsal ve hayvansal gıdalar olmak üzere iki kolda yapılır. Çin kaynaklarına göre Türkler eski çağlardan beri buğday, arpa,

pirinç, darı ve mısır ekerlerdi. Ayrıca asma, elma, dut fidanları da yetiştirirlerdi. Çünkü Türkler çiftçilik yapmaya muhtaçtılar. Ekmek yapmak için buğdaya, hayvanları beslemek için arpa ve mısıra, içki yapmak üzere darıya ihtiyaçları vardı. Yemişleri çok sevdikleri için asma, erik, elma ve dut fidanları yetiştirirlerdi. Dahası Türklerin büyük kısmı sürüleriyle geçinirlerdi. Koyun, keçi, at, deve, öküz sürüleri vardı. Bu sürüler onlara her gün taze süt, kaymak, tereyağı, yoğurt, peynir, kımız, kımran, tarasun gibi güzel gıdalar ve içkiler verirdi (Ziya Gökalp, 2015: 338-340). Tarımsal ve hayvansal üretimin halk anlatılarında da besin elde etmek için dinamik bir şekilde uygulandığı görülür.

Tarımsal gıdaların üretiminde çeşitlilik göze çarpar. Üretilen tarımsal gıdaların başında tahıllar gelir. *Kotan* adlı masalda köylüler tarlalarına buğday ekerler. Kotan ve diğer altı kardeşi ise buğday tarlalarında ırgatlık etmek için köyleri gezerler. Köylülerden kimse bunları ırgat olarak tutmayınca sahibi ortalıkta görünmeyen bir tarlaya varırlar. Oraklarını alıp ekinleri dermeye başlarlar. Sahibi gelince bir ekmek parası vereceğini umarlar (Günay, 2011: 174). Köylülerin buğday ekerek, tarlası bahçesi olmayanların ise tarlalarda ırgatlık yaparak üretime destek oldukları görülür. *Yogud Paşa* adlı masalda iki kardeşten biri çiftçilik diğeri ise memurluk yapar. Çiftçilik yapan aile, köyün ekinlerini ekerek geçimlerini sağlar (Günay, 2011: 217). Nasrettin Hoca fıkrasına göre hoca bir gün tarlaya ekin yolmaya gider. Akşama kadar çalışıp evine döner. Karısı gün boyu ne kadar ekin yolduğunu merak eder. Hoca ise yarın tarlayı bitireceğini söyler. Ertesi gün Hoca orağını alıp tarlaya gider (Başgöz, 2005: 86). *Yerkesik* adlı efsanede bölgede buğday yetiştiriciliğinin yapıldığına işaret edilir. Efsaneye göre Kanuni, Yerkesik'te bir çiftçinin harman savurduğunu görür. Çiftçi buğdayı sapından ayırmak için rüzgârın esmesini bekler (Önal, 2003: 209). *Hızır'ın Harman Yerini Batırması* adlı efsanede de köylülerin buğday, bakla, arpa yetiştirdikleri ve yetiştirdikleri mahsulleri harman ettikleri anlaşılır (Önal, 2003: 419). *Bir de Avrat Diye mi Gelek Ağam* adlı fıkrada yaşlı bir abdal bir köye varır. Köyde biçerdöverler buğday tarlalarında çalışmaktadır. Yaşlı abdal, bereketli olsun, harmanına buğday yağsın diyerek tarla sahibinin yanına yaklaşır (Artun, 2013: 75).

Üretilen tarımsal gıdalardan bir diğeri meyve ve sebzelerdir. *Kumru ile Esmeni* hikâyesinde Soğanlı Dağının adının hikâyesi anlatılır. Buna göre bir zamanlar Köroğlu Soğanlı Dağında eşkıyalık yapar. O devirde Türkistan yolu da Soğanlı'dan geçer. Bir gün Köroğlu bir ulu kervanın geçtiğini görür. Kervanın önünü keserler fakat kervanın küçük soğan tohumu götürdüğünü görürler. Bu duruma çok sinirlenen Köroğlu, soğan tohumlarını alır dağın bütün yüzüne serper. Bütün soğan dağda biter (Türkmen vd., 2016: 54). Hikâyede dağlara saçılan tohumların filizlenerek topraktan çıktığı görülür. Buradan hareketle memleketin dağlarına yamaçlarına tohum saçarak ürün elde edilebileceğine işaret edilir. *Emrah ile Selvi* hikâyesinde Şah Abbas Van Kalesini kuşatır fakat alamaz. Bunun üzerine askeri geri çeker ve beklemeye karar verir. Askeri bekletmek için ağaç dikilmesini emreder. Buna göre

ordudaki her er birer fidan dikecek, asker diktiği fidan bâr verene kadar orada kalacaktır. Bu süre zarfında asker diktiği fidana bakacak, onunla ilgilenecektir. Böylelikle koca bir bağ oluşur. Bugün Van'daki tüm meyve ağaçlarının Şah Abbas zamanından kalma olduğu söylenir (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 316). Böylelikle hem asker meşgul olur hem de çevre ağaçlandırılır. Hikâyenin devamında Şah Abbas, Selvi'yi kaçıırır ve evlenmek ister. Selvi ise yedi sene beklemesi söyler. Şah Abbas, bu yedi yılı bağ dikerek beklemeyi yeğler. Bağ meyve vermeye başlayınca Selvi ile evlenmeyi düşünür. Bu düşünceyle bağla ilgilenmesi için bir bağman tutar. Bağman bağı her gün sular. Bağ yedi yıl sonra meyve vermeye başlar (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 316). *Erzincan Bağları* hikâyesinde Zeycan Hanım'ın bahçesinde çeşit çeşit çiçekler, meyve ağaçları vardır. Bu meyve ağaçlarından toplanan meyveler, misafirlere sunulur. Fakat ağaçların meyve vermesi için bahçıvanlar tarafından bakıldığına dikkat çekilir. Bahçıvanlar olmasa bağlarda meyveler yetişmez. Bahçıvanların baktığı bağlarda ise çeşit çeşit meyveler yetişir, ağaçlardan toplanır ve yenir (Türkmen vd., 2017: 209). *Sevdakar* hikâyesinde Sevdakar, bahçıvanlık yapmaya başlar. Sevdakar ağacın, bitkinin dilinden iyi anlamakta, nasıl bakılacağını bilmektedir. Babasından devraldığı bahçeye öyle iyi bakar ki kuruyan ağaçlar bile meyve vermeye başlar. Öyle ki yedi senelik kuruyan elma ağacı elma verir. Bahçede envaiçeşit çiçekler açar, ağaçlar meyve verir (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 383). *Kerem ile Aslı* hikâyesinde Kerem, keşişin bağına bağman olur. Kerem bir şah oğludur ve bağdan bahçeden anlamaz. Bir ay kadar bağmanlık yapar. Bu sürede bağdaki ağaçlar kurumaya yüz tutar. Bu sırada Kerem dua eder ve Tanrı'nın inayetiyle ağaçlar meyve verir. O sene diğer bağlarda hiç meyve yokken Kerem'in bağındaki ağaçların dalları meyvelerden kırılır (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 488). Hikâyeye göre Erzincan bağ, bahçe ve meyve ağaçlarıyla ünlü bir memlekettir. Bundan dolayı keşiş bir bağ kiralar, bağa bakması için de bir bağman işe alır. Kerem, bağman olarak işe başlar fakat bağ, bahçeden anlamaz. Bağ, bahçeden anlamadığı için bağdaki meyve ağaçları kurumaya başlar. Dolayısıyla bakımı yapılmayan ağaçların kuruduğu, bakımı yapılan ağaçların ise bol meyve verdiğine dikkat çekilir. Dallan Reyhanım Dallan adlı masalda fakir bir adamın kızı, bahçelerine naneler, maydanozlar, reyhanlar, çiçekler eker. Her sabah bu bitkileri sular (Günay, 2011: 184). *Zeytin Kuşu* efsanesinde ise Muğla'da yetiştirilen zeytin ağaçlarına dikkat çekilir. Efsaneye göre bir kız dalında olgunlaşan zeytinleri yemeyi çok sever. Zeytin ağaçlarına çıkıp daldan dala atlayarak zeytin yer (Önal, 2003: 136). *Hacı Abdullah Efendi* adlı efsanede ise Efendi'nin köyün dışında bir bağı olduğu ve bu bağda üzüm yetiştirildiği anlatılır (Görkem, 2006: 159). Örneklerde üretimin çeşitliliğine vurgu yapılır.

Halk anlatılarında üretimin bereketinden de söz edilir. *Kösedadı* adlı masalda Türkmen Beyi'ne kendi bağında bahçesinde yetişen mahsulün yettiği, onunla geçinip gittiği vurgulanır. Dahası tarlasında ekilip dikilen mahsulün sadece kendisine değil yedi köye yeteceği anlatılır (Güney, 1992: 91). Masalda ekilen dikilenle geçimden kasıt hem karnını doyurması hem de

kazanç sağlaması olarak anlaşılır. Öte yandan bir kişiye ait topraktan elde edilen mahsulün yedi köyü doyuracak kadar olması anlatılırken toprağın verimliliğine dikkat çekilir. Bununla birlikte Türkmen Beyi kendine yeni bir kâhya arar. Kâhyalık yapmak için gelen onca adamın arasında bir Köse'yi gözü tutar. Ancak Köse'ye otun çöpün dilinden anlaması gerektiğini yoksa emeklerinin boşa gideceğini söyler. Kendince Köse'yi bir imtihana sokar. Masalda toprağın verimliliğinin sadece tabiata bağlı olmadığı, toprağın doğru tekniklerle işlenmesi gerektiği vurgulanır. Nitekim yanlış tarım uygulandığında ortaya çıkabilecek problemlere *Tuz Ekmek* adlı fıkroda rastlanır. Fıkroya göre Karakaya köylülerinin her yıl Silifke ovasından tuz çıkardıklarından bahsedilir. Silifke ovası, Akdeniz'e yakın ve kendi içinde iki göl barındırır. Bu ovada buharlaşan deniz ve göl suyu bol miktarda toprak üzerinde tuz bırakır. Köylüler, her yıl Silifke ovasına tuz çıkarmaya gider. Ovaya gidip gelmekten usanan köylüler, her yıl ovadaki tarlalara tuza gitmektense ellerindeki tuzları tarlaya ekmeye karar verirler. Bahar gelince tarlalarda otlar yeşerir fakat tuz yoktur. Tarlanın etrafı sineklerle dolar. Köylüler, tuzu sineklerin yediğini düşünür (Artun, 2013: 149).

Hayvansal gıdaların üretiminde küçükbaş hayvancılık ön plana çıkar. *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* hikâyesinde Bayındır Han'ın toyunda dişi hayvanlardan ziyade erkek hayvanların kesildiği vurgulanır: "Gine toy idüp atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurmuş-idi" (Ergin, 2009: 78). Dişi hayvanların kesilmemesi sürünün varlığını devam ettirmeye yöneliktir. *Seyyad Bey ile Güllü Kız* hikâyesinde koyun yetiştiriciliği yapılır. Hikâyeye göre Yayla Beyi, göçebe hâlinde yaylalara yerleşen Türkmen aşiretlerinden biridir. Yaz olunca yaylalara gelirler. Bu yaylalarda koyununu, kuzusunu otlatır. Yününü kırkar, sütünü sağar, peynirini hazırlar, çadırlarının üzerine kıl keçilerinin kıllarından çadır bezi örerler (Türkmen vd., 2017: 277). *Avcı Ahmet* adlı masalda ise küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde doğurganlığa ve bolluğa dikkat çekilir. Masala göre sürü sahibi, Avcı Ahmet'e damızlık olarak bir koyun verir. Koyun çoğaldıkça çoğalır ve bir koyun sürüsü olur. Böylece Avcı Ahmet zengin olur (Alptekin, 2002: 228). *Kösedacağı* adlı masalda küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde elde edilen ürün çeşitliliği belirtilerek bu ürünlerden sağlanan bol kazancın altı çizilir. Masala göre Türkmen Beyi, Köse'ye bir koyun alacak para verir. Kırk gün sonra yününden kürk, derisinden börk ister. Kanından kan, canından can ister. Gene de koyunu diri, parayı geri ister. Bunun anlamını Ese kızı yorumlar. Türkmen Beyi Köse'den yünlü, yapağılı doğuracak bir koyun almasını ister. Koyun Karaman'ın karasından olursa bir değil iki kuzu birden verir. Kırk gün koyunu sağar, sütünü satar, parasını para eder. Yününü yapağını dokutup kürk yaptırır. İki kuzudan birini canından candır diyerek getirmesini, diğerini kanından kandır diyerek yatırıp kesmesini, derisinden börk, etinden de kebab etmesini bekler. Böylece beyin her dediğini yerine getirdikten sonra koyunu diri, parasını da geri verirsin der. (Güney, 1992: 97). Masalda bir koyundan elde edilen ürünlerden bahsedilir. Bir koyuna bakarak sürü sahibi olunabilir, sağılarak süt, peynir ve yoğurt elde edilebilir, yünü giyecek ve yatacak eşya

yapılabilir, derisi malzeme olarak kullanılabilir, kesilip eti yenilebilir. Böylelikle hayvancılık yapmanın bereketine dikkat çekilerek üretime teşvik edilir. Efsanelerde de küçükbaş hayvancılık yapıldığına ve hayvanlardan çeşitli ürünler elde ettiklerine dikkat çekilir. Örneğin *Akçaalan* adlı efsanede Turgut'un bir zenginin çobanlığını yaptığı, koyun sürülerini dağlarda gezdirip su kuyularında suladığı aktarılır (Önal, 2003: 212). *Bezkes* adlı efsanede Yörüklerin çökelek ve süzme yoğurt yaptıkları, yoğurtları bezlere sararak, zeytin ve dut ağaçlarına astıkları anlatılır (Önal, 2003: 215). *Aynalı Kale* efsanesinde bir çobanın her gün koyun sürüsünü otlattığından bahsedilir (Seyidoğlu, 1985: 19). Ejderha adlı efsanede ise bir köyde koyun sürüsüne bakıldığı ve koyunların sütünün her gün sağıldığı anlatılır (Seyidoğlu, 1985: 187).

3.3. Depolama

Kıtlık karşısında mevcut besin kaynaklarının sağlanması için üretim kadar üretilen gıda ürünlerinin saklanması da önemlidir. Gıda ürünlerini saklama yöntemlerinden biri de depolamadır. Anlatılarda gıda ürünlerinin depolanarak saklandığına dikkat çekilir. Örneğin *Bağdat Hanım ile Hafız* hikâyesinde Kalaça adında küçük bir yerleşim yerinden bahsedilir. Kalaça terkedilmiş virane bir köydür. Eskiden köyde yaşam olduğuna ilişkin sözlere rastlanır. Bu bağlamda harabe hâlindeki köyde mezarlık, su kuyuları ve tahıl kuyularının yerleri bellidir. Ayrıca köyün güzel ve soğuk su kaynakları olduğu söylenir. Hikâyenin devamında Kalaça'nın karşısında Albız adında bir yer olduğundan bahsedilir. Albızda'da bir kuyu olduğu ve bu kuyunun zeyrek yani keten tohumuyla doldurulduğu anlatılır. Bu kuyunun arpayla, buğdayla doldurulmasına ise sitem edilir. Çünkü toprak bereketli, insanları ise çalışkandır (Türkmen vd., 2017: 247). Hikâyede su ve tahıl kuyularının besin depolamak için kullanıldığı anlaşılır. Öte yandan gıda depolama yöntemi kuraklık, savaş gibi çeşitli sebeplerle yaşanabilecek kıtlık karşısında etkili bir yöntem olarak sunulur. Örneğin *Yusuf ile Züleyha* hikâyesinde Mısır'da üç yıllık bir bolluk olur. Bu sürede yedi sekiz yıllık gıda depolanır. Depolanan mallar, kıtlık yaşayan başka ülkelere satılır. Bu sırada Kenan ilinde kıtlık yaşanır. Kenan halkı, Mısır'dan yardım ister. Mısır hükümdarı Yusuf, Kenan halkına sekiz deve yükü zahire (tahıl) verir. Kenanlılar ikinci kez geldikleri zaman Yusuf 16 deve yükü zahire verir ve Kenan halkına dağıtılmasını ister (Sakaoğlu vd., 1999: 173). *Emrah ile Selvi* hikâyesinde ise savaş durumunda yaşanan kıtlık karşısında besin depolamanın önemine dikkat çekilir. Hikâyeye göre Şah Abbas Van Kalesini kuşatır fakat alamaz. Bunun üzerine askeri geri çeker ve beklemeye karar verir. Askeri bekletmek için ağaç dikilmesini emreder. Buna göre ordudaki her er birer fidan dikecek, asker diktiği fidan bar verene kadar orada kalacaktır. Aradan bir sene geçer. İkinci senede ise kale halkı aç kalır. Aç kalan halk, kimin koyun vb. varsa, kimin ambarı varsa alırlar ve millete dağıtırlar. Böylelikle ikinci sene de biter ve kıtlık üçüncü seneye devreder. Üçüncü senede artık idare edecek bir şey kalmayınca teslim olmaya karar verirler. Bu durum tellal ile halka ilan edilince halkın içinde bir koca nene kalenin düşmana teslim edilmesine razı

olmaz ve hükümdarın karşısına çıkar. Hükümdardan izin alır ve düşmana elçi olarak gider. Giderken evinin kuyusunda sakladığı iki koyunun sütünü sağlar, sütü mayalandırır ve yoğurdu eline alır. Yoğurdu Şah Abbas'a götürür. Nenenin talimatıyla, o sırada kalenin burcundan beyaz kireç dökülür. Şah Abbas ve askerler dökülen bu beyaz şeyin ne olduğunu anlayamazlar. Nene ise dökülen beyaz şeyin on yedinci ambara ait un olduğunu, una bit düştüğü için döktüklerini söyler. Bunu duyan Şah Abbas ile askerler şaşırır ve kalenin ne kadar ambarı olduğunu sorar. Nene, kalenin yöneticisinin çok tedbirli olduğunu, kalede otuz yedi ambar olduğunu ve bu ambarların dolu olduğunu söyler. Ambarların ise yer altına yerleştirildiğini anlatır. Duyduklarına şaşırın Şah Abbas yoğurdu nereden aldığını sorar. Nene herkesin kendine ait koyun vb. hayvanları olduğunu, tıpkı insanların yaşadıkları binalara benzer biçimde bu hayvanlara da binaların yapıldığını ve bu binaların hayvanlarla dolu olduğunu anlatır. Nene, yöneticinin kıtlık karşısında tedbirli olduğunu ısrarla vurgular ve düşman askerinin kale etrafında boş yere beklediğini söyler. Bu tedbire ilişkin donelerini de gösteren nene karşısında düşman çaresiz kalır ve kuşatmadan vazgeçerek memleketine döner (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009: 316).

3.4. Göç Etmek

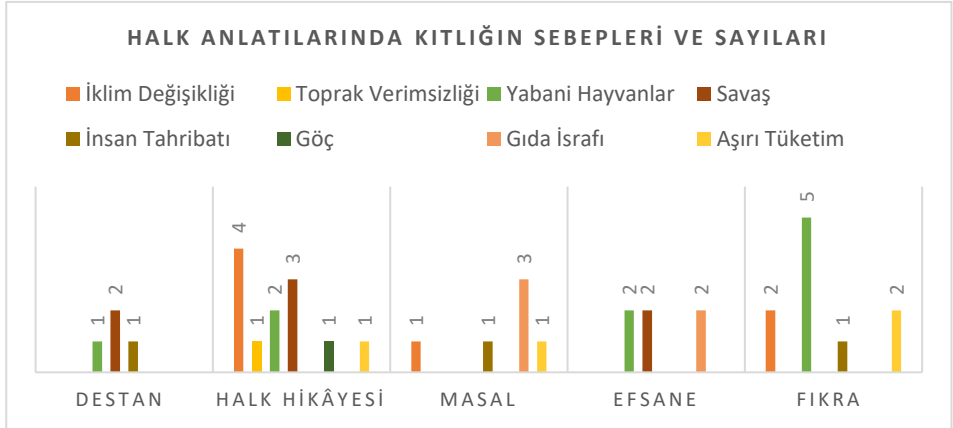
Kıtlıkla mücadele yöntemlerinden biri de göç etmektir. Yaşanan coğrafyada canlı hayatının devamı için su ve gıda kaynaklarının ihtiyaçları karşılması gerekir. Söz konusu coğrafyada savaş, kuraklık vb. sebeplerle su ve gıda kaynakları toplumun ihtiyacını karşılamada yetersiz kaldığında insanlar kıtlıkla baş etmek için çeşitli çözümler üretirler. Nitekim temel besinlerin karşılanmadığı, su ve gıda darlığını giderecek kaynakların bulunmadığı durumlarda kıtlık bölgesini terk etmek çözüm olarak görülür. Örneğin *Göç* destanında, insanlar kıtlık nedeniyle yaşadıkları yerden başka bir yere göç ederler. Destana göre Türklerin ülkedeki mukaddes taşı Çinlilere vermesiyle bir dizi felaketler meydana gelir. Irmaklar kurur, toprak çatlar, yiyecek vermez olur. Memlekette kıtlık peyda olur. Bunun üzerine Türkler yurtlarını bırakıp göçmeye karar verirler. Beş Balıg adlı yere gelirler ve burada yaşayıp çoğalırlar. Göç destanı, Uygurların yazılı tarihiyle benzerlik gösterir. Nitekim tarihi kayıtlara göre M. 840 yılında Uygur ilinde büyük bir kıtlık olur. Ahali isyan eder. Bilhassa Kırgızların isyanı yüzünden Uygurlar ikiye bölünürler. Bir kısmı Çin hâkimiyetine girer, bir kısmı ise batıya göç eder. Neticede bu destan bir milletin kendilerine yiyecek vermeyen yurtlarını bırakarak batıya doğru göçlerini anlatır (Banarlı, 1983: 27). Bununla birlikte Ergenekon destanında da Türklerin yüzyıllarca çift sürerek, av avlayarak, maden işleyerek çoğaldıkları topraklardan kendilerinin ve sürülerinin sığmaması nedeniyle çıkışları anlatılır. Destana göre düşman saldırısına uğrayan Göktürklerden geriye Göktürk hanının küçük oğlu ile yeğeni kalır ve eşleriyle birlikte kaçarlar. Yanlarına deve, at, öküz ve koyun alarak geldikleri yoldan başka bir yolu olmayan bir yere varırlar. Vardıkları yerde akarsular, türlü otlar, meyve ağaçları ve türlü av hayvanları vardır. Burada hayvanlarının kışın etini yiyerek, yazın sütünü

içerek, derisini giyerek çoğalırlar. Dört yüz yıl sonra insanlar ve sürüler o kadar çoğalır ki Ergenekon'a sığmazlar ve geniş yerler, güzel yurtlar bulmak için göç etmek isterler (Banarlı, 1983: 25). Destanlarda toprağın verimsizliği, tarım arazilerinin darlığı, otlakların yetersizliği gibi sebeplerle halkın farklı coğrafyalara göç ettikleri anlatılır.

4. Değerlendirme

Kolektif bilinç tarafından yaratılan ve aktarılan halk anlatıları kıtlık hakkında bilgiler vermekte ve bu bilgiler davranış modelleri hâlinde sunulmaktadır. Bu açıdan anlatılarda kıtlığa ilişkin pek çok gösterge tespit edilmiştir. Kıtlığa ilişkin göstergeler, kıtlığa sebep olan insan ve doğa kökenli etmenler ile kıtlıkla mücadelede alınacak önlem ve uygulamalar şeklinde tasarlanmıştır.

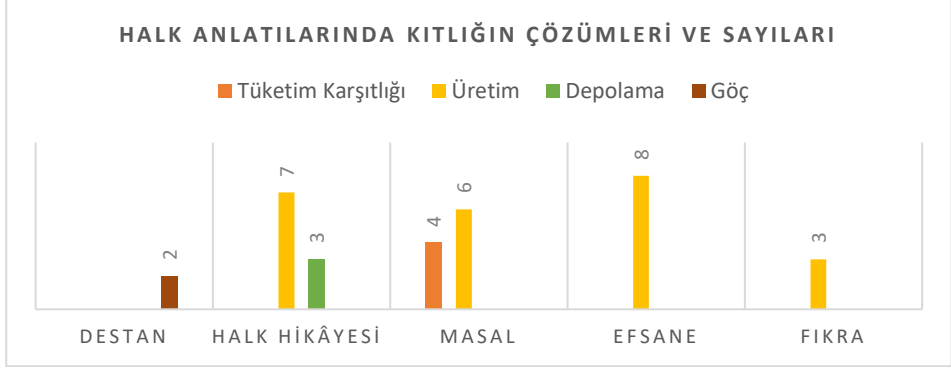
Kıtlığa yol açan durumların temelinde doğa ve insan vardır. Kıtlığın ortaya çıkmasında doğanın etkilediği faktörler iklim değişikliği, toprak verimsizliği, yabancı hayvanlar; insanın etkilediği faktörler ise savaş, tahribat, göç, gıda israfı ve aşırı tüketim şeklinde sınıflandırılabilir. Fakat doğa kökenli kıtlıkların gelişmesinde tabiatın insanlar tarafından tahrip edilmesinin etkili olduğu söylenebilir. O halde kıtlığa yol açan iklim değişikliği, toprak verimsizliği, yabancı hayvanlar gibi gerekçeler insanın dolaylı yoldan etkili olduğu faktörlerken; savaş, tahribat, göç, gıda israfı ve aşırı tüketim ise insanın doğrudan etkili olduğu faktörlerdir.

İncelenen metinlerden hareketle kıtlığa ilişkin nedenler açısından en yoğun türün halk hikâyeleri olduğu, onu sırasıyla fıkra, masal, efsane ve destanların takip ettiği anlaşılır. Halk hikâyesi, fıkra, masal, efsane ve destanlarda kıtlığa yol açacak sebepler arasında benzerlikler vardır. Bu bağlamda halk hikâyelerinde, fıkralarda, efsanelerde ve destanlarda ilk olarak çevreyi koruma düşüncesi yer alırken, masallarda insana ilişkin tutum ve davranışları değiştirme öne çıkar. Çevreyi koruma ilkesi, halk hikâyelerinde öncelikle iklim değişikliğine bağlı hava olaylarındaki değişikliklerin gıda üzerindeki olumsuz etkilerinde; efsane ve fıkralarda yabancı hayvanların tarım arazilerine verdiği zararlarda; destanlarda savaş sırasında ekili dikili alanların kullanılamaz hale gelmesinde görülür. İnsan

faktörü ise masalarda özellikle gıdanın gereksiz yere harcanmasında karşımıza çıkar. Bu benzerlikler toplumun gıda kıtlığına çevre-birey ilişkisi perspektifinden baktığını gösterir.

Anlatılarda gıda kıtlığını önlemek için tüketimi sınırlandırma, üretim yapma ve üretileni depolama yöntemini kullandıkları; kıtlık meydana geldiğinde ise göç ettikleri anlaşılır.

İncelenen metinlerden hareketle kıtlıkla mücadele bakımından en yoğun türün halk hikâyeleri ve masallar olduğu, bunu sırasıyla efsane, fıkra ve destanların takip ettiği anlaşılır. Kıtlıkla mücadele yöntemleri açısından türler arasında yalnızca üretimin ortak bir yol olduğu görülür. Üretilen ürünlerin çeşitliliği ve üretime ilişkin örneklerin çokluğu, toplumun ekonomisinin tarım ve hayvancılığa dayandığını, tarım ve hayvancılığın sürdürülebilirliği konusunda toplumsal bir kaygının olduğunu gösterir. Bu açıdan halk hikâyelerinde, masalarda ve fıkralarda üretim öne çıkar. Depolama da üretilen ürünün korunması yönünden üretim sürecinin bir parçasıdır ve halk hikâyelerinde örneklerine rastlanır. Öte yandan ihtiyacı kadar tüketme ilkesi masalarda, kıtlık sebebiyle yaşadıkları yeri terk etme hadisesi ise destanlarda karşımıza çıkar.

Halk anlatılarında kıtlığın oluşmasına ilişkin davranışlar sömürgeci; kıtlığın önlenmesine ilişkin davranışlar ise çevreci olarak nitelendirilebilir. Buradaki sömürgeci davranışlar; iklim değişikliğine sebep olan faaliyetler, toprağı verimsiz hale getiren yanlış tarım uygulamaları, yabani hayvanların yaşam alanlarını sınırlandırma, savaş çıkarma, yangın gibi doğayı keyfi olarak tahrip etme, tarım arazilerini terk etme, gıdayı israf etme ve aşırı tüketme olarak sıralanabilir. Çevreci eylemlerin ise ihtiyacı kadar tüketmek, üretime destek olmak, üretilen ürünü korumak olduğu söylenebilir. Anlatılarda kıtlığı önlemeye ve kıtlıkla mücadele etmeye yönelik ideal davranış kalıpları belirlenir. Sunulan davranış modelleri doğayı, insanı ve hayvanları yaşayan bir bütünün parçaları olarak kabul etmeyi, varlıklarını birbirlerinin mevcudiyetine bağlı görmeyi ve bu tasarıma göre hareket etmeyi içerir. Hâsılı gıdanın güvencesi doğanın, insanın ve hayvanın bir arada yaşamasına bağlıdır. İleri sürülen bu öneriler modern zamanın söylemleri gibi görünse de Türklerin halk anlatılarında yüzyıllardır tekrar edile gelmektedir. Nitekim günümüzün problemi gibi yansıtılan kıtlık halk

anlatılarında da yer alır ve çevreci yöntemlerle çözülür. Dolayısıyla çevreye duyarlı yaşam öğretisi vurgulanır.

Sonuç

Halk anlatılarında kıtlığa sebep olan ve kıtlığı önlemeye yönelik davranışların dönemsel özelliklere göre şekillendiği söylenebilir. Göçer evli dönemde hayvancılıkla uğraşan bir toplumun anlatısı olan destanlarda kıtlık, dış mücadeleye yönelik savaş esnasında, vahşi hayvanların saldırısında ve tarım kültüründen habersiz göçerlerin tarım arazilerini tahrip etmesiyle meydana gelir. Kıtlık ortaya çıktığında verimli topraklar ve su kaynakları bulmak için yaşam tarzlarına uygun olarak göç ederler. Daha yerleşik hayata geçtikten sonra ortaya çıkan halk hikâyelerinde ise yerleşik hayatla birlikte tarıma bağlı ekonominin oluştuğu, tarımı etkileyen olumsuz durumlarda da gıda darlığının yaşandığı görülür. Nitekim halk hikâyelerinde iklim değişikliği, savaş, toprağın verimsizliği ve ekinlere hasar veren kuşlar gibi yabancı hayvanlar tarımsal üretime zarar verirler. Yerleşik hayat tarzına bağlı olarak tarım ürünlerini üretilip depolayarak kıtlığı önlerler. Masallarda insanın öfkesine yenik düşerek meyve veren ağaçları tahrip etmesi, gıda israfı ve aşırı tüketim gibi kıtlığa sebep olan insan davranışlarıyla ilgili daha evrensel konulara dikkat çekilir. Efsanelerde gıda israfı gibi kıtlığa sebep olabilecek davranışlar bir cezalandırma sebebiyken, fıkralarda ise aykırı davranış olarak kabul edilir. Öte yandan efsaneler ve fıkralar kısa ve yoğun anlatılar oldukları için kıtlığı başlı başına bir olay olarak takip etmek güçtür. Bu sebeple efsanelerde yabancı hayvanlar, savaş; fıkralarda iklim değişikliği, yabancı hayvanlar, insan tahribatı gibi kıtlığa sebep olan durumlar ile kıtlığı önlemeye yönelik üretim faaliyetleri olay örgüsünde değinilen hususlardır. Neticede kıtlığın destanlarda harici, halk hikâyelerinde zirai, efsanelerde inançsal, fıkralarda yöresel, masallarda ise evrensel bir özellik gösterdiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arslan, M. - Köktürk M. (1999). Halkbiliminde teori ve yöntem arayışları. *Milli Folklor*, 41, 14-28.
- Arslan, M. (2008). *Denizli masalları*. Denizli: Zirve Yayınları.
- Artun, E. (2013). *Çukurova halk kültüründe mizah*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. C. 1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Başgöz, İ. (2005). *Geçmişten günümüze Nasreddin Hoca*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (2009). *Zaman zaman içinde*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Boratav, P. N. (1969). *Az gittik uz gittik*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut kitabı – 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gökdağ, B. A. – Üçüncü, K. (2007). *Başlangıcından günümüze Türk destanları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Görkem, İ. (2006). *Elazığ efsaneleri*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- Güney, E. C. (1992). *Masallar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Günay, U. T. (2011). *Elazığ masalları ve Propp metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Khazanov, A. M. (2015). *Göçebe ve dış dünya*. (çev.: Ömer Suveren), İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- İnan, A. (1987). *Makaleler ve incelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2000). Türklerde ordu, ordugâh ve otağ, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C. VII, 323-339, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Önal, M. N. (2003). *Muğla efsaneleri*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Reichl, K. (2017). *Türk boylarının destanları*. (çev.: Metin Ekici), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sakaoğlu, S. vd. (1997). *Behçet Mahir'in bütün hikâyeleri I*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. vd. (1999). *Behçet Mahir'in bütün hikâyeleri II*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. - Duymaz, A. (2002). *İslamiyet öncesi Türk destanları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sakaoğlu, S. (2012). *101 Türk efsanesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1985). *Erzurum efsaneleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Togan, Z. V. (1982). *Reşideddin oğuznamesi, tercüme ve tahlili*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Turan, O. (2003). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Türkeş, M. vd. (2000). Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri. *Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları*, Ankara.
- Türkmen, F. - Cemiloğlu, M. (2009). *Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, F. - Cemiloğlu, M. (2016). *Âşık Mevlüt İhsanî'den derlenen halk hikâyeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, F. vd. (2017). *Âşık Şeref Taşlıova'dan derlenen halk hikâyeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, D. (1999). *Türk edebiyatında Bektâşi fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yılmaz, T. (2011). *Âşıklardan halk hikâyeleri I*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Yusuf Has Hacib (2006). *Kutadgu bilig*. (çev.: Reşit Rahmet Arat), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ziya Gökalp (2015). *Türk medeniyeti tarihi*. Ankara: Ötüken Neşriyat.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 09.05.2024)

URL-2: <https://israf.org/> (Erişim: 17.03.2024)

URL-3: <https://tuketici.ticaret.gov.tr> (Erişim: 21.09.2024).

Extended Summary

Famine is one of the greatest disasters that endanger human lives. Today, climate change has accelerated with globalization, and environmental degradation has reached an extreme level as the climate has started to change. The degradation of the environment, especially air, water and soil resources, has a negative impact on agricultural production. Declining crop production is one of the main causes of food shortages. Moreover, it is essential to store and protect the crops produced. Otherwise, the resulting food crisis leads to famine. These days, the possibility of famine is often mentioned and a famine could occur at any time. In order to prevent or combat famine, it is necessary to know the culture that Turks have experienced throughout history. In this context, folk narratives, one of the elements that make up the cultural universe of Turks, are a rich source. Folk narratives are texts created by collective thought. They therefore reflect society's shared experiences of scarcity. They present the causes and consequences of famine, how they prevented famine, and how they dealt with famine should it occur. The information and findings to be obtained from these texts on the subject will contribute to producing more seminal solutions to the problem of scarcity, one of the main problems of our time.

According to the literature review, it has been determined that studies on famine have been carried out by different disciplines such as history, geography, anthropology, sociology, psychology, philosophy, religion, economics, business administration, marketing, while there is a limited number of studies on famine in the field of folklore, and there is no holistic study on famine in folk narratives. In this context, folklore products reflect information about the beliefs and practices of the society, events experienced in the historical process, past and future designs, as well as information about the basic needs and situations of daily life. The phenomenon of famine also manifests itself in folklore products as a reflection of a common experience with its various appearances, in the sense of an experience of daily life. Folk narratives are the texts that best reflect the phenomenon of famine. Therefore, experiences about famine in folk narratives can be used as a tool to prevent famine, which is one of the most important problems of our time. This study draws attention to the importance of folk knowledge in the fight against famine and points out that folk narratives created and transmitted by collective consciousness can be used as a guide for the future.

This study is based on epic, minstrel stories, fairy tale, legend and anecdote texts in printed sources. Since Turkish folk narratives are numerous, the texts were limited to certain works. These works were first read with a focus on content, and indicators related to famine were identified while scanning the texts. The relevant data are categorized into the causes of food shortages and the measures taken against food shortages. The data obtained were analyzed within the textual and cultural context. While evaluating the data, the content of the selected examples was taken into consideration and a subject-based ranking was made.

As a result of the study, many indicators related to famine were identified in folk narratives. Indicators on famine are designed in the form of human and natural factors that cause famine and measures and practices to be taken to combat famine. Nature and man are at the root of situations that lead to famine. Nature factors in the occurrence of famine can be classified as climate change, soil inefficiency, wild animals; factors influenced by humans can be classified as war, destruction, migration, food waste and overconsumption. However, it can be said that the destruction of nature by humans is effective in the development of natural famines. Therefore, while climate change, soil inefficiency, wild animals, etc. are humans indirect factors that cause famine, war, destruction, migration, food waste and overconsumption are factors that humans directly affect. In the narratives, it is understood that in order to prevent food shortages, they use the method of limiting consumption, producing and storing what is produced; when shortages occur, they migrate.

In folk narratives, behaviors related to the occurrence of famine can be described as colonialist; behaviors related to the prevention of famine can be described as environmentalist. These colonialist behaviors include activities that cause climate change, improper agricultural practices that render the soil infertile, limiting the habitat of wild

animals, waging war, arbitrarily destroying nature such as fires, abandoning agricultural land, wasting and over-consuming food. It can be said that environmentalist actions are consuming as much as needed, supporting production and protecting the product produced. Therefore, narratives present ideal behavior patterns to prevent and combat famine. The models of behavior presented involve accepting nature, humans and animals as parts of a living whole, seeing their existence as dependent on each other's existence, and acting according to this design. In short, food security depends on the coexistence of nature, humans and animals. As a matter of fact, famine, which is reflected as a problem of today, also takes place in folk narratives and is solved with environmentalist methods. Therefore, the teaching of environmentally sensitive life is emphasized.

Consequently in the epics, which are the narratives of a nomadic pastoralist society, famine occurs during the war for external struggle, in the attack of wild animals, and when nomads, unaware of agricultural culture, destroy agricultural lands. When scarcity occurs, they migrate in accordance with their way of life to find fertile land and water sources. In minstrel stories, it is seen that with settled life, an economy dependent on agriculture is formed, and in unfavorable situations affecting agriculture, food shortages are experienced. In minstrel stories climate change, war, soil infertility and wild animals such as birds that damage crops harm agricultural production. They prevent scarcity by producing and storing agricultural products based on a sedentary lifestyle. The tales draw attention to more universal issues related to human behavior that cause famine, such as the destruction of fruit-bearing trees in anger, food waste and overconsumption. In legends, behaviors that may cause famine, such as wasting food, are a reason for punishment, while in jokes, they are accepted as contrary behavior. It can be said that famine has an external character in epics, an agricultural character in minstrel stories, a religious character in legends, a local character in jokes and a universal character in fairy tales.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir. / Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.